



BUXORO VILOYATI
HOKIMLIGI



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS
TALIM VAZIRLIGI



BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI



O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI



DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH
MARKAZI

DAVLAT TILI - TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI ILMIY-AMALIY ANJUMANI



21-Oktabr

O'zbek tiliga davlat tili
maqomi berilgan kun
muborak bo'lsin!



BUXORO-2020

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI**

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH DEPARTAMENTI

BUXORO VILOYAT HOKIMLIGI

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

*(O'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilganligining 31 yilligiga
bag'ishlangan respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari)*

BUXORO, 2020-yil, 16-oktabr

DAVLAT TILI – IJTIMOYIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

“Davlat tili – ijtimoiy taraqqiyot va milliy yuksalish mezoni” mavzusida Respublika masofaviy ilmiy-amaliy anjumani ilmiy maqola va tezislarini to‘plami. (2020-yil,16-oktabr). Buxoro: 2020-y. 706 bet.

MAS’UL MUHARRIR:

Ahmedov A.R. – f.f.n., dotsent

TAQRIZCHILAR:

Abuzalova M.Q. – f.f.d., prof. Nazarova S.A. – f.f.n., dots.
Eshonqulov H.P. – f.f.n., dots. Yo‘ldosheva D.N. – p.f.n. dots.

TO‘PLOVCHI VA NASHRGA TAYYORLOVCHI:

G‘aybullayeva N.I. – f.f.f.d (PhD)

Tosheva D.A. – f.f.f.d (PhD)

G‘ulomova Sh.Q. – f.f.f.d (PhD)

Ushbu Respublika masofaviy ilmiy-amaliy anjumanining ilmiy maqola va tezislarini to‘plamida O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni qabul qilinganining 31 yilligi hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-5850-son Farmonida ko‘zda tutilgan “O‘zbek tili bayrami kuni”ni keng nishonlash, jumladan: o‘zbek tilining davlat tili sifatida nufuzini oshirish va qo‘llanish ko‘lamini yanada kengaytirish shuningdek o‘zbek tilining davlat va jamiyat hayotidagi mavqeyini yanada yuksaltirish, davlat tilining rivojlanishi, tarixiy taraqqiyoti, istiqboli bilan bog‘liq ilmiy tadqiqotlar samarasini oshirish, o‘zbek nazariy tilshunosligi, leksikologiya hamda leksikografiyasi, til siyosatini takomillashtirish konsepsiyasida belgilangan vazifalar va amaliy filologiyani rivojlantirish, o‘zbek tili ta‘limi muammolari, davlat tilida ish yuritish va nutq madaniyati masalalari borasida fikr va tajriba almashish, sohada amalga oshirilayotgan ishlarni tahlil qilish va bu boradagi takliflarni ishlab chiqish bo‘yicha ilmiy, amaliy va uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Mazkur to‘plamga kiritilgan maqolalar va tezislarining mazmuni, statistik ma‘lumotlar hamda bildirilgan fikr va mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

**DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA
MILLIY YUKSALISH MEZONI**

Tosheva D. Ubaydova D. Raximova N.	Ot komponentli o'zbek xalq maqollarining milliy-madaniy hamda lisoniy xususiyatlari	306
Ubaydullayev X.	Nemis tilidagi o'simlik nomlari bilan qo'llanilgan frazeologik birliklar xususida	310
Xasanov R.	O'zbek tilidagi sportga oid ayrim inglizcha so'zlar	313
Xayrullayeva M	Toponimiyasiga xos ayrim xususiyatlar	315
Xolmuxamedov B.F.	Sifatdagi leksemalashuv hodisasi haqida	318
Yigitaliyev U. Umidjonov Sh.	Leksik birliklarning assotsiativ tadqiqi	321
Zayirova K.M.	Qoraqalpoq tilida erkak odamlarning bosh kiyimi atamalarining lingvistik tahlili	326
Ziyotova S.E.	"Mehrobdan chayon" asarida moliya-soliqqa oid terminlarning qo'llanilishi	330
O'rayeva D.	O'zbek ijodkorlarining pereyonimlardan foydalanish mahorati	334
Qilichev B.E	Arg'un, chandir, saroy, etnonimlari haqida	337
G'aybullayeva M.I.	Termin va terminologiyani o'rganilish tarixi	341
G'aybullayeva N.I. Sayfulloyev A. A.	Tibbiyot leksikografiyasiga oid ayrim mulohazalar	345
Sharipova M. J.	"QO'Y" LMGi asosida shakllangan o'zbek xalq maqollarida variantlilik	350
Shoyimqulova M.Sh.	Texnik oliy o'quv yurtlarida o'zbek tili ta'limi va mustaqil ishlarda testlardan foydalanish	353
Po'latova S	Shevaga bugungi munosabat	355

**4-SHO'BA: AMALIY FILOLOGIYANI RIVOJLANTIRISH
IJTIMOIIY ZARURIYAT SIFATIDA**

Muallif (lar)	Mavzu	Bet
Abuzalova M.K.	Til – har bir millat madaniyatining o'zagi	358
Absaidova M.	Tilning – turizm sohasini rivojlantirishida tutgan o'rni	364

**5-SHO‘BA:ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKNING
MILLIY YUKSALISH VA ILMIY TAFAKKUR
TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI**

**TIBBIYOT SOHASIGA OID PUBLITSISTIK
MATNLARDA METAFORALAR**

Abuzalova Mehriniso Qodirovna

filologiya fanlari doktori,

BuxDU O‘zbek tilshunosligi kafedrasida professori

Axmadova Dilnura Ashraf qizi

BuxDU magistranti

ANNOTATSIYA. Maqolada tibbiyot sohasiga oid publitsistik nashrlardagi metaforalar tahlilga tortilgan. Tibbiy metaforalarning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida mulohaza yuritilgan.

Ma‘lumki, tibbiyot sohasi inson faoliyatining muhim sohalaridan biri hisoblanadi. U boshqa ko‘plab sohalardan ancha oldinroq paydo bo‘lgan. Tarixiy ma‘lumotlarga ko‘ra, qadim zamonlarda yashagan ibtidoiy odamlar hali o‘zlari uchun turarjoy qurish, kiyim tikish va ovqat pishirishni bilmay turib, ba‘zi kasallik holatlarida o‘zlarini muolaja qilishni o‘rganib olganlar. Tabiiyki, buni ularning yashash sharoitlari taqozo qilgan. Chunki ibtidoiy odamlar uy-joysiz, o‘rmon va g‘orlarda yashab, ko‘p qiyinchiliklarni boshdan kechirganlar. Buninig natijasida har xil kasalliklarga duchor bo‘lganlar, hatto yirtqich hayvonlar bilan to‘qnashib, tan jarohatlari olganlar. Shu sababli ham bunday holatlarda kishilar kasallikdan qutilish va o‘zlarini davolashga intilganlar. Natijada dastlabki oddiy muolaja usullari kashf etila boshlangan. Bu to‘g‘risida tibbiyot asoschilaridan biri buyuk Hippokrat (Gippokrat) shunday deb yozgan edi: “Hayotninig o‘zi kishilarni tabiblik san‘atini izlab topishga majbur etgan” [3].

Keyinchalik, jamiyat taraqqiyoti natijasida asta-sekin tibbiyot sohasi ham rivojlana boshladi. Yuqorida ta‘kidlab o‘tilganidek, insonlarning hayotiy tajribalari asosida ko‘plab ilmiy tadqiqotlar, xususan, darslik va qo‘llanmalar yaratildi.

Shu bilan birga, O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, jamiyat hayotida katta o‘zgarishlar bo‘lgani kabi OAV tizimida ham tubdan

DAVLAT TILI – IJTIMOYIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

yangilanishlar bo'ldi. Jumladan, jurnalistika sohasida o'ziga xos o'zgarishlar kuzatildi. Natijada publitsistikada tibbiyot sohasiga oid ko'plab ko'rsatuvlar (*"Salomatlik sirlari"*, *"TV-shifokor"*, *"O'zingni angla"*, *"Oydin hayot"*, *"Olam va odam"*, *"Tabiat mo'jizalari"* ("O'zbekiston" teleradiokanali), *"Sog'lom oila"*, *"Sog'lom avlod"*, *"Sog'lom hayot"* ("Yoshlar" teleradiokanali), *"Salomat bo'ling!"*, *"Salomatlik xazinasi"* ("Sport" teleradiokanali), *"Puls 1141"* ("Zo'r TV" teleradiokanali), *"Salomat bo'ling"* ("Buxoro" teleradiokanali) bilan bir qatorda, OAV nashrlari (*"DOKTOR PRESS"*, *"SHIFO-info"*, *"Tashxis"*, *"Salomatlik sirlari"*)ga ham keng o'rin berila boshlandi.

Bugungi kunda esa koronavirus infeksiyasi tarqalishiga qarshi kurashish davrida Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan aholini ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga qaratilgan ko'plab qaror va farmonlarning e'lon qilinishi natijasida tibbiyot sohasi yanada jadallik bilan yuksalib bormoqda. Biz ham mana shu yuksalishga oz bo'lsa-da o'z hissamizni qo'shish maqsadida ushbu kichik tadqiqotimizni aynan tibbiyot sohasiga oid publitsistik matnlardagi metaforalar tadqiqiga bag'ishladik.

Ma'lumki, **metafora** [yun. *metaphora* – ko'chirish, ko'chim] - so'z yoki iborani o'xshashlik yoki o'xshatishga asoslangan ko'chma ma'noda ishlatish va shunday ma'noda ishlatilgan so'z yoki ibora; istiora, majoz (mas, *quloq* so'zining *dutorning qulog'i* birikmasidagi ma'nosi metafora asosida yuzaga kelgan) [5].

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar "metafora – o'xshatishning qisqargan shakli", - degan fikrni ilgari suradilar [2, 4].

Tilshunos olim E.Qilichev ham o'z tadqiqotlarida metaforaga munosabat bildirgan. Biror predmet, belgi yoki harakatning nomini boshqasiga o'xshashligi asosida ma'no ko'chirishga metafora deyiladi. Bunda predmetlarning rangi, shakli, harakat-holati, xarakteri, o'rni va paytga munosabati jihatidan o'xshashligiga asoslaniladi. Masalan, *choynakning burni odamning burniga, dengiz qo'ltig'i odam qo'ltig'iga* o'xshatiladi [1].

"Infeksiyalar burun yoki og'izdan tushganda, bodomsimon bezlar ularni kutib oladi va ichkariga kiritmaydi. Natijada mikroblar shu bezga joylashib olib, kasallik qo'zg'ashni boshlaydi. Buning oqibatida himoyachi bo'lgan bodomchasimon bezlarning o'zi infeksiya o'chog'iga aylanadi" ("SHIFO-INFO" gazetasi, 31.10.2019, 8-bet).

Bilamizki, anatomiyada tirik mavjudotning yashashi uchun zarur bo'lgan moddalar ishlab chiqaradigan ko'p hujayrali a'zosi yoki shu a'zoning yallig'lanish natijasida shishgan, do'mboqchaga aylangan

holatiga nisbatan bez atamasi qo'llaniladi. *Bodomsimon* (yoki *bodomchasimon*) bezlar esa tashqi ko'rinishi jihatidan bodomga o'xshaganligi sababli ham xuddi shu nom bilan ataladi. Yana "kutib olmoq", "ichkariga kiritmoq", "himoyachi bo'lmoq" birikmalari ham metafora usulida hosil bo'lgan, chunki bunday birliklar ko'proq insonlar bilan bog'liq harakatlarni ifodalash maqsadida tilimizda faol qo'llaniladi. Shuningdek, "infeksiya o'chog'i" birikmasi metaforik birikma hisoblanadi. O'choq – orqa va yon tomonlari yopiq bo'lgan, ichiga o't yoqiladigan, ovqat pishirish uchun ustiga qozon o'rnatiladigan qurilma. Ko'chma ma'noda esa biror narsa paydo bo'ladigan, amalga oshadigan yoki tarqaladigan joy. Demak, *infeksiya o'chog'i* deganda, kasallik paydo bo'ladigan va tarqaladigan joy nazarda tutiladi.

Yuqoridagi misoldan ko'rinadiki, unda qo'llanilgan metaforalar matnning ta'sirchanligini oshirishga va hamma uchun tushunarli bo'lishiga xizmat qilgan.

"*Miya qancha boy bo'lsa, tana shuncha sog' bo'ladi*" (SHIFO-INFO gazetasi, 06.02.2020, 4-bet). *Boy* so'zi mol-dunyosi, davlati ko'p, badavlat odamga nisbatan qo'llaniladi.

"*Qovoq uchishi, asosan, asab tolalarining shamollashi natijasida ham kelib chiqadi*" ("SHIFO-INFO". 01.11.2018. 18-bet). *Uchmoq* fe'li qanot vositasida havoda harakatlanmoq, qanot qoqib, biror tomonga yo'nalmoq ma'nolariga ega. Matnda asab yoki boshqa ta'sir sababli qovoqning pirpirab titrashini ifodalash maqsadida ushbu metaforadan foydalanilgan.

Xulosa qilib aytganda, faqat nutqdagina voqelanadigan va shuning uchun ham nutqiy ko'chma ma'nolar deb yuritiladigan metaforalar tibbiyot sohasidagi publitsistik matnlarda ta'sirchanlikni oshiruvchi, o'zbek tilining milliy yuksalishini ta'minlovchi muhim vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Қиличев Э. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Бухоро – 2005.-Б.65.
2. Қобулжонова Г. К. Метафоранинг системавий лингвистик талқини. Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Т.: 2000. 5-б.
3. Qodirov A. O'zbekiston tibbiyoti. Darslik. T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2004.-B.3.
4. Расулов Т. Истиора //Ўзбек тили ва адабиёти. – 1967. 1-сон. 18-б.